

Protislovja so gonilo vsega

Ta številka *Časopisa za kritiko znanosti* je posvečena AKC Metelkova mesto (v nadaljevanju večinoma zgolj Metelkova, op. a.). Ideja zanjo se je porodila ob spoznanju, da jeseni 2013 mineva dvajset let od zasedbe dela kompleksa nekdanje vojašnice, njeno izhodišče pa je zelo jasna in temeljna potreba metelkovske skupnosti – pa tudi širše skupnosti, ki aktivno soustvarja avtonomne prostore pri nas – po novem krogu razmišljanja o Metelkovi in njeni umeščenosti v današnji družbeni kontekst. Ambicija snovalcev številke je bila skromna: razmisliti o različnih vidikih turbulentne zgodbe o Metelkovi, kakršna je ta oziroma se kaže danes, s čimer naj bi pripomogli k temu, da bo njena prihodnost čim bolj izhajala tako iz potreb njenih današnjih in bodočih uporabnic in uporabnikov kot iz potreb širše skupnosti, v katero je vpeta Metelkova. Dodatno izhodišče pri pripravi te številke je bila teza, da konceptualizacije o Metelkovi, ki smo jih podedovali, niso [več] uporabne: zamenjali so se ljudje, spremenile so se splošne družbene okoliščine, predvsem pa je današnja realnost Metelkove drugačna od vizij, ki jih je kdorkoli od vpletenih imel ob njenih začetkih. Danes Metelkova ni niti najlepši geto na svetu niti živahen inkubator kooperativ, temveč nadvse heterogen in pogosto protisloven mozaik prostorov, ljudi in projektov. Marsikaj, kar je bilo v teh dvajsetih letih zapisano, je treba znova premisliti, po drugi strani pa so tok časa, novi ljudje in vsakdanja praksa prinesli tudi nove koncepte in trenja, ki jih je treba šele umestiti v širše družbene procese. Snovalce te številke je vodilo zavedanje, da je Metelkova skozi ves čas svojega obstoja nenehno predmet različnih bolj ali pa manj odtujenih študij in raziskav, hkrati pa tudi lahek in priročen plen na eni strani najrazličnejših predsodkov in bizarnih predstav ter na drugi strani utopičnih projekcij in fantazij. Ti razmisleki so pripeljali do špekulacije, da bi se, če bi proces nastajanja te številke vsaj na neki ravni postal kolektivne narave, utegnil izogniti omenjenim čerem in pripeljati do uporabnih novih pogledov in konceptualizacij. Zdaj, ko je ta proces pri koncu, je mogoče suvereno reči, da je bil korak naprej narejen, še vedno pa velja, da gre pri tej številki *Časopisa za kritiko znanosti* bolj kot za nek ultimativni nabor analiz in refleksij za enega številnih posamičnih momentov nenehne diskusije v avtonomnih prostorih, ki bo svoje polne učinke šele razvil skozi burne polemike, nove zamere in konflikte, ki šele pridejo.

Da bi se izognili neželenim nesporazumom, velja vnaprej pojasniti, kaj ta zbornik nikoli ni želel biti: ta zbornik predvsem ni natančno raziskana in zapisana zgodovina prvih dveh desetletij Metelkove, ki bi nastala na podlagi resnega študija arhivov in drugih zgodovinskih virov ter bi pretendirala na status uradne zgodovine; tudi ni uradni programski dokument AKC Metelkova mesto; ni nabor osebnih zgodb ljudi, ki so bili ali so še močno povezani z Metelkovo; in ni strokovna študija te ali one državne oziroma mestne institucije, denimo policije ali Urada za mladino. Ta zbornik je avtentičen izraz Metelkove, kakršna je danes, petindvajset let po prvih idejah in dvajset let potem, ko so te ideje z zasedbo dobile ključen in protisloven obrat, ki ostaja v jedru imaginacije številnih današnjih uporabnikov in uporabnic. Nabor avtorjev in avtoric je rezultat organskega procesa vključevanja avtorjev oziroma avtoric in v njem se odraža vpetost njenih snovalcev v metelkovsko skupnost. Posledično manjka marsikateri ključen kamenček v mozaiku, pogosto zato, ker ni osebnih stikov, drugič zaradi družbenih razmer, ki niso naklonjene tovrstnemu avtorskemu delu, tretjič morda zaradi kaprice snovalcev. Nekateri od povabljenih so odkrito priznali, da si trenutno preprosto ne morejo privoščiti, da bi svoje delovne zmožnosti investirali v tako borno financiran projekt. Nismo pristopili k ljudem, ki so sicer večji znanstvenega pisanja in bi zlahka kaj prispevali tudi v zvezi z Metelkovo, če niso hkrati na organski način vpeti v metelkovsko skupnost. Obžalujemo pa, da nam ni zares uspelo vzpostaviti pogojev, v katerih bi lahko v procesu aktivno sodelovali tudi tisti, ki jim pisanje kot način izražanja ni najbližje, pa imajo vendarle marsikaj povedati. Vseeno si upamo trditi, da ta zbornik prinaša avtentičen presek današnjih razmišljanj uporabnikov in uporabnic o Metelkovi. Upravičenost te drzne in domišljave trditve bo pokazal čas.

Avtentičnost tega zbornika gre v obe smeri: če za zahtevnejši politični pogled manjkajo lucidne strateške analize, je to zato, ker jih na Metelkovi danes v jasno artikulirani obliki ni in nasprotno; če ne ponuja dokončnega odgovora na vprašanje, kaj je zdaj z Metelkovo in kaj sploh hoče, je to zato, ker enoznačnega odgovora na Metelkovi danes ni. Na drugi strani pa zbornik vendarle potrjuje, da je Metelkova sposobna sama sebi zastaviti ključna vprašanja, in to pogosto na še bolj brutalen način kot morebitni zunanji opazovalci. Na podlagi zbranih člankov nič ne tvegamo, če zapišemo, da Metelkova danes ni naivna, idealistična in sama vase zaverovana skupnost, temveč je živa skupnost, ki se zelo dobro zaveda tako lastnih kontradikcij kot stremljenj, tako lastnih omejitev kot zablod. To pa je v teh že dolgo spektakelskih časih, kjer je najhujši zločin priznanje lastne šibkosti – in je denimo povsem običajno, da vodilni predstavniki držav vse do konca in kategorično vztrajajo, da so njihove države v dobri finančni kondiciji in zato nikakor ne potrebujejo intervencij mednarodnih finančnih institucij, nato pa ne da bi trenili z očesom razglasijo totalno nujnost sprejetja »finančne pomoči« in z njim povezanega paketa pustošenja družbe –, vredno ne samo opaziti, temveč pri tem vztrajati. Današnja Metelkova tako ne beži od vprašanj o tem, ali jo je sploh (še) smiselno imenovati za »avtonomno« ter ali si na podlagi svojega delovanja res zasluži status oporišča radikalne leve, ki ji ga tu in tam pripisujejo mediji, oblast, pa tudi na Metelkovi sami to stališče ni povsem neprisočno. Prav tako ne beži od pogosto neprijetnih vprašanj neformalne ekonomije, samogetoizacije in pogosto problematičnih notranjih odnosov oziroma odnosov med posameznimi uporabniki in skupnostjo. Na tej točki se je dobro spomniti, da se Metelkova ne predstavljala kot prostor realizirane utopične družbe, ki bi bil prost problemov in skrbi zunanjega sveta. To jo dela drugačno od siceršnje družbe kapitalističnega reda, ki se je v teh istih dvajsetih letih, v katerih je potekal metelkovski eksperiment, predstavljala kot raj na Zemlji, kjer sonce sreče nikoli ne zaide, logika kapitala kot varuh te sreče, njeni politični zastopniki pa kot utelešenja zgodovinske modrosti. Ta drugačnost, ko gre za priznavanje lastne ranljivosti, celo šibkosti, hkrati s trdnim vztrajanjem na principu skupnostnega upravljanja metelkovskih stvari, je tista drugačnost, ki jo je vredno gojiti tudi v prihodnje. Drugačnost, s stališča katere je mogoče postaviti vprašanje o dvajsetih letih »tranzicije«, predvsem o tem, ali je bil zdrs v procese družbenega opustošenja, ki ga je strumno poenotena organizirala politična in ekonomska elita, res edina možnost.

Ta zbornik je nastal na podlagi razumevanja, da se razmišljanje in pisanje o Metelkovi nanaša na precej več kot zgolj na kompleks med Masarykovo in Metelkovo ulico v Ljubljani. Metelkova namreč ne stoji sama zase sredi figurativne puščave. Poleg trivialnega dejstva, da je del mesta, v katerem se nahaja, je tudi trdno vpeta v specifičen prostor »samonikle scene«. Metelkova je namreč eno številnih vozlišč mreže samoniklih prizorišč in ni si je mogoče predstavljati mimo oziroma neodvisno od te mreže, ki jo tvorijo prizorišča, prakse, ljudje in institucije, ki delujejo v različnih formalnih okvirih in v različnih lokalnih situacijah. Med njimi obstajajo številne razlike, toda tisto, kar jih druži, sta neka osnovna zavest o sebi kot o skupnosti ter praktična solidarnost. Za branje tega zbornika je pomembno imeti v mislih, da ko marsikdo od avtorjev in avtoric zapiše Metelkova, v resnici marsikdaj misli na samoniklo sceno v celoti. Metelkova je samo del celotne mreže, katere preostali konstitutivni in ključni deli so v Ljubljani denimo še Tovarna Rog, drugod pa MKNŽ, Pekarna, Ambasada Štefana Kovača v Beltincih, če naj naštejemo zgolj nekatere (in po krivici zanemarim druge). Ne glede na specifične posameznih prizorišč velja, da vsako od njih tvori prostor za delovanje drugih in tisto, kar krepi enega, krepi celotno mrežo. Zato tega zbornika in njegovega fokusa na Metelkovo ne smemo brati, kot da želimo Metelkovo izvzeti iz širše slike in jo postaviti na piedestal, temveč prav nasprotno: tema te številke je samonikla želja in praksa, katerih eden od izrazov je tudi Metelkova, ta pa je sama že vseskozi na vseh ravneh prepletena s celotnim heterogenim in zelo razvejenim poljem, ki ga tvorijo drugi prostori, iniciative, ljudje in projekti. Metelkova nima monopola nad zasedništvom, nad alternativo, nad posebnim produkcijskim načinom ali nad avtonomijo in jo je vedno treba razumeti v kontekstu z vsemi drugimi izrazi iste samonikle želje in prakse. Podobno pozornost si po številnih letih delovanja zasluži vsak od samoniklih prostorov in v tem smislu je ta zbornik mogoče razumeti tudi kot nadaljevanje – z drugimi avtorji in pobudniki – dela, ki so ga mnogi opravili pri raziskovanju samoniklih prizorišč pred nami, med njimi denimo naj na tem mestu eksplicitno omenimo zbornik *Na trdna tla! Brezsrarnni pregled samoniklih prizorišč in premislek nevladja mladinskega polja* iz leta 2012, ki je izšel pod založniškim krovom Ustanove nevladnih mladinskega polja Pohorski bataljon. Skromna želja snovalcev te številke *Časopisa za kritiko znanosti* je tako tudi ta, da bi v kakšnem drugem avtonomnem prostoru spodbudila razmislek o podobnem projektu.¹

Literature na temo Metelkove se je v več kot dvajsetih letih nabralo precej. Poleg nepreglednega števila novičarskih in komentatorskih prispevkov v revijah, časopisih in drugih medijih je v tem času nastalo kar nekaj diplomskih nalog, strokovnih študij, zbirk dokumentov in drugih publikacij. V pisni obliki obstaja precej različnih in pogosto nasprotujočih si pogledov na procese in dogodke, ki so Metelkovo zaznamovali v preteklosti. Vsi ti so izraz vpetosti avtorjev in avtoric v metelkovske zgodbe. Njihova uporabna vrednost pa je hkrati podobno povezana s tem, kako je konkretni bralec ali bralka vpet v metelkovsko in siceršnjo družbeno realnost. Kot pravimo zgoraj, se ta zbornik ne spušča v vlečenje črte pod prvih dvajset let in ni bil zamišljen kot prostor za večne prepire o dogodkih, ki so se zgodili ali pa se morda niso zgodili pred davnimi leti, oziroma o stališčih, ki so jih nekateri bodisi imeli bodisi jih niso imeli. Izhaja iz realnosti Metelkove, kakršna se ta za pogled snovalcev tega zbornika kaže danes, primarno iz njenih današnjih aktivnih uporabnikov in uporabnic, ki na vsakodnevni ravni tkejo njene heterogene niti. In v tej današnji realnosti precej ljudi, ki so pomembno vplivali na začetni del zgodbe o Metelkovi, ne sodeluje na kakršenkoli otipljiv način. Na mesto aktivnih uporabnikov in uporabnic Metelkove oziroma članov in članic številnih kolektivov so že pred časom stopili številni ljudje, ki niso imeli nič niti s samo zasedbo, niti pozneje s prvimi leti njenega delovanja. Ti ljudje so pogosto mlajši – danes Metelkovo aktivno soustvarjajo tudi ljudje, ki se ob zasedbi še niso niti rodili –, šli so skozi drugačno politično socializacijo – koncept civilne družbe

¹ Ne pozabimo, da ima Tovarna Rog danes toliko let delovanja, kot jih je imela Metelkova leta 2000. V teh sedmih letih je prva zgenerirala obilo svojih zgodb, sproducirala svoje koncepte, razočaranja in obete. Morda pa lahko ta številka deluje kot spodbuda, da se podrobneje zapišejo tudi meandri rogovske zgodbe.

denimo razumejo kot floskulo v rokah oblasti, ne pa kot progresiven politični koncept – in niso posvečeni v burne detajle metelkovske zgodovine. Vse to vpliva na to, da so njihove predstave o Metelkovi njihove lastne, ki so plod tako neposredne izkušnje kot lastnih idej in nimajo nujno povezave s predstavami, ki so jih o Metelkovi gojili njeni originalni zasedniki. Tisti, ki v tem zborniku pričakujejo nadaljevanje preteklih bitk za interpretacijo, bodo morda razočarani. To pa še ne pomeni, da tudi tovrstnega gradiva ni v tem zborniku, zato naj velja uredniški pripis, da je končna odgovornost za posamezne prispevke vendarle na avtorjih oziroma avtoricah samih.

V tej številki zbrana razmišljanja odpirajo vrata k nadaljevanju razmišljanja o Metelkovi. Izšla so iz potrebe same skupnosti, da organizira diskusijo o sami sebi na neki konkretni točki svoje-ga obstoja. Ne izhajajo iz potrebe po nabiranju akademskih točk ali nuje porabe denarja, ki bi ga uspelo podjetnemu nevladniku naloviti na kakšnem od [čedalje bolj bornih] razpisov. Poln pomen procesa, ki ga je ta številka, upajmo okrepila, se bo izrazil v za zdaj nepredvidljivih praktičnih situacijah. Bodisi na Forumu, na pogovorih z oblastmi ali v danes nepredstavljenih izrednih situacijah, ki pa morda kmalu spet pridejo.

Za konec tega uvodnega pripisa pa še nekaj besed o metodološki zagati. Vsako pisanje o Metelkovi in o avtonomnih prostorih sploh se sooči z izzivom, kako konceptualizirati tako heterogene in mestoma protislovne fenomene, ne da bi postali talci lastnih projekcij oziroma fantazij. Tudi pričujoči zbornik ni nikakršna izjema in marsikateri od avtorjev in avtoric se je soočil z vprašanjem, kako strukturirano in metodološko korektno ubesediti vso to množico izkušenj, čustev, spominov, sanj, želja, razočaranj in frustracij. Kako se tega lotiti v situaciji, ko primanjkuje obstoječih primarnih virov, ki bi toliko korespondirali z realnostjo na terenu, da bi se bilo mogoče nanje opreti? Kako biti konceptualno izviren, če je treba poglede, ki bi pripeljali do novih konceptualizacij, šele odkriti? Vsak članek v tej številki pomeni enega od mogočih delovnih odgovorov na ta vprašanja v pogojih, kjer čutenje oziroma intuicija pogosto prehyteva koncepte in kjer refleksija poteka hkrati z ustvarjanjem orodij te refleksije.

Metelkova ni niti od oblasti dano niti za vse večne čase dana dediščina progresivnih prizadevanj nekega zgodovinskega obdobja, temveč vedno ostaja začasni produkt boja – ta je značilen tako za njena razmerja s preostalim svetom kot za njeno notranjo dinamiko –, v katerem ključno vlogo igrajo ljudje z zgodovinskim spominom, politično lucidnostjo, družbeno senzibilnostjo in teoretsko ostrino. Ne glede na to, da so mnenja glede tega, kdo je v preteklosti zastopal katero stran, pri akterjih različna, so ti štiri elementi tisto, kar je naredilo razpoko v tranzicijski paradigmi delitve plena in vzpostavilo možnost Metelkove, kakršna je ta danes. Zgodovina uči, da nima smisla gojiti iluzij, da je to trajno stanje, saj se lahko stanje na političnem prizorišču hitro spremeni, če skupnost izgubi katerega od teh elementov. To nas pripelje do politične aspiracije tega zbornika, ki je vpisana vanj že od samega začetka. Njegova političnost ni v tem, da bi pomenila privilegirano artikulacijo nekega konkretnega že izdelanega političnega programa. Bolj je političen zaradi tiste vrste občutljivosti, ki ta zbornik razume kot povabilo k nestrinjanju, h kritiki in predvsem k vključitvi v raziskovanje tega, kar Metelkova lahko šele postane. Je v odprtosti za izraze heterogenosti današnje Metelkove. Ta številka tako ni nič pomembnejša politična intervencija metelkovske skupnosti v neposredne pogoje njenega delovanja kot denimo tista, ki so jo neznane metelkovske roke pozimi 2013 izvedle s postavitvijo spomenika v obliki betonske molotovke v spomin na še vedno nepojasnjeno policijsko najdbo »molotok in granitnih kock« na predvečer enega od protestov na začetku vstajniške zime 2012/2013. Če bo delo snovalcev te številke zbudilo pozornost ali celo naklonjeno oceno ustvarjalcev omenjenega spomenika, kakor ga je pri prvih zbudilo delo zadnjih, potem bo to še ena potrditev, da tudi Metelkova še vedno živi kot organsko povezana, družbeno občutljiva in odzivna politična skupnost.